עין משפט
נר מצוה

פז א מיי' פ"ג מהל' חנוכה הלכה יג יד:

פח ב מיי' פ"ח מהל' ברכות הלכה יא סמג עשין כז טוש"ע א"ח סי' קכה סעיף י וסי' קד סעיף ז' וסי' קט סעיף ג וסי' ריג סעיף ב·

נושא/מבנה
דינים פזמונים במנהגי אמירת הלל

תורה אור

הלכתא גיברתא איכא למשמע ממנהגא דהלילא הוא אומר הללויה והן אומרים הללויה מכאן שמצוה לענות הללויה הוא אומר °הללו עבדי ה' והן אומרין הללויה מכאן שאם היה גדול מקרא אותו עונה אחריו הללויה הוא אומר הודו לה' והן אומרים הודו לה' מכאן שמצוה לענות ראשי פרקים אתמר נמי אמר רב חנן בר רבא מצוה לענות ראשי פרקים הוא אומר אנא ה' הושיעה נא והן אומרים אנא ה' הושיעה נא מכאן שאם היה קטן מקרא אותו עונין אחריו מה שהוא אומר הוא אומר אנא ה' הצליחה נא והן אומרים אנא ה' הצליחה נא מכאן שאם בא לכפול כופל הוא אומר ברוך הבא והן אומרים בשם ה' מכאן לשומע כעונה. בעו מיניה מרבי חייא בר אבא שמע ולא ענה מהו? אמר להו: חכימיא וספריא ורישי עמא ודרשיא אמרו *שמע ולא ענה יצא אתמר נמי אר"ש בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא מנין לשומע כעונה דכתיב °את (*הדברים) אשר קרא (*יאשיהו) וכי יאשיהו קראן והלא שפן קראן דכתיב °ויקראהו שפן (את כל הדברים האלה) לפני המלך אלא מכאן לשומע כעונה, ודילמא בתר דקראנהו שפן קרא יאשיהו? אמר רב אחא בר יעקב לא סלקא דעתך דכתיב °יען רך לבבך ותכנע לפני ה' בשמעך (את הדברים האלה) בשמעך ולא בקראך אמר רבא לא לימא איניש "ברוך הבא" והדר "בשם ה'" אלא "ברוך הבא בשם ה'" בהדדי (*א"ל רב ספרא

משה

תהלים קיג

מלכים ב כב

שם

רש"ל מ"ז

הלכתא גיברתא איכא למשמע ממנהגא דהלילא. במקום של רבא היו כולם בקיאים בהלל והיו כולם קוראים את ההלל עם שליח צבור כמו שאנו קוראים עכשיו ולא היו סומכים עליו כלל כדפירש בקונטרס אלא שנהגו לשנות בהך דוכתי דמפרש והולך כדי ללמוד מהן הלכה למעשה לבקי ולמי שאינו בקי וגדול מקרא אותו או קטן ומה שאין אנו נוהגין עכשיו לעשות כן משום דמנהגא קרי ליה (והיכא דנהוג נהוג) והיכא דלא נהוג לא נהוג: **הוא** אומר הללויה. שליח צבור והצבור עונין אחריו הללויה והוא שותק עד שיענו והשתא אינו מפרש היאך מברכין שגם הצבור חייבין לברך קודם שיתחילו ושמא כולם מברכין יחד ואף על פי שהצבור שותקין עד שיפתח שליח צבור הללויה אין לחוש בכך: **מכאן** שאם היה גדול מקרא אותו עונין אחריו הללויה. ממתני' שמעינן לה אלא מפרש והולך כל הלכתא דאיכא למשמע ממנהגא: **מכאן** שמצוה לענות בראשי הפרקים. פירש בקונטרס מכאן שבראשי הפרקים צריכין לענות ראשי הפרקים ולא סגי להו בהללויה משמע מתוך פירוש הקונטרס שבראשי פרקים עונין ראשי פרקים ולא יותר ועל כל דבר חוץ מראשי פרקים עונין הללויה עד שיגמור את ההלל וכן פירש במתניתין ובסוף פרק כשם (סוטה דף ל: ושם) לא משמע הכי דתניא בגמרא כיצד אמרו ישראל שירה כגדול (ב) מקרא את ההלל והן עונין אחריו ראשי פרקים משמע שמתחילת הפרק עד סופו עונה ראש (ראש) פרק על כל דבר ודבר עד סופו וכן פרק שני עונה ראש פרק שני ועל כל דבר ודבר עד סופו וכן כולם כגון הללויה בצאת ישראל ממצרים לא לנו ה' לא לנו אהבתי כי ישמע ה' הללו את ה' כל גוים הודו לה' כי טוב ושמא מתחלת הלל עד הודו פרק אחד מדלא עשה במנהגא דהלילא סימן לדבר עד הודו דבפרק ראשון הבא אחריו היה להם לעשות סימן זה ומה שנוהגין עכשיו ששליח צבור אומר שלשה יאמרו נא והצבור עונין על כל אחד ואחד הודו ולא מצינו מנהג זה בש"ס מ"מ נפקי מהנך קראי דשומע כעונה: **הוא** אומר אנא ה' הושיעה נא והם אומרים אנא ה' הושיעה נא הוא אומר אנא ה' הצליחה נא וכו'. ואע"ג דאמרינן במגילה (דף כב.) אין מפסיקין בפסוק אלא לתינוקות הכא שאני שאמרוהו שני בני אדם כדאיתא בערבי פסחים (דף קיט.): **שמע** ולא ענה יצא. מי שאינו יודע לקרות ולא לענות אם שמע וכיון את לבו לשמוע אף על פי שלא ענה יצא וכן למתפללין בצבור ושליח צבור אומר קדושה או יהא שמיה רבא מברך ישתקו מתפלתן וישמעו והרי הן כעונין ולכשיגמור קדושה יחזרו לתפלתן וכן יסד רב יהודאי גאון בה"ג כדפירש בקונטרס וקשה מהא דאמרינן פרק מי שמתו (ברכות דף כא:) אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור לקדושה יתפלל ואם לאו לא יתפלל *וי"א שם כן במודים ולמה לן כולי האי יתפלל כדרכו ולכשיגיע שם ישתוק אלא ודאי אם היה שותק היתה שמיעתו הפסקת תפלתו ומיהו שמא אע"ג דשומע כעונה מ"מ עונה עדיף ומצוה מן המובחר*: **אמר** רבא לא לימא איניש ברוך הבא והדר בשם ה'. תימה דבסוף מצות חליצה (יבמות דף קו: ושם) אמר אביי האי מאן דמקרי חליצה לא ליקרי לדידה לא לחודיה, ואבה [יבמי] לחודיה דמשמע אבה יבמי אלא לא אבה יבמי בבת אחת, ולא ליקרי לדידיה: לא לחודיה, וחפצתי [לקחתה] לחודיה דמשמע חפצתי לקחתה אלא לא חפצתי לקחתה בפעם אחת אמר רבא אפסוקי מלתא לית לן בה ויש לומר דלבתר דשמע הכי מרב ספרא סברה:

אבל

הלכתא גיברתא. הלכות גדולות: ממנהגא דהלילא. ממה שאנו רואים שנוהגין עכשיו בימינו בבתי כנסיות כדמפרש ואזיל שהיו נוהגין לענות הללויה שתי פעמים ולא יותר ואומרים כל ההלל עם המקרא עד הודו ועונין הודו אחריו וחוזרין וקורין עמו עד אנא ועונין אנא הושיעה נא ואנא הצליחה נא אחריו כמו שאנו עושין ואין זו כקריאת הראשונים שהיו עונים הללויה על כל דבר כדאמרינן במתניתין דהכא ובסוטה (דף ל:) ואמר רבא ממנהג של עכשיו אנו למדים מהו עיקר קריאת הלל כשתיקנוהו תחילה לפי שהכל חייבין בקריאתו ואין הכל בקיאין בו תקנו: אחד קורא ואחרים שומעים והכל עונים מקצת, ועכשיו שכל בני כנסיותינו בקיאין וקורין אותו כולו ואעפ"כ עונין שתי פעמים הללויה והודו לה' ואנא מכאן אנו יכולים ללמוד מה תקנו הראשונים לענות למי שאין בקיאין ולבקיאין: הוא אומר הללויה והן אומרים הללויה מכאן שמצוה לענות הללויה. ממה שאנו נוהגין שהמקרא פותח בהללויה ואנו שותקין ועונין אחריו הללויה והוא שותק ואין אנו מתחילין לקרות עמו כסדר שאנו גומרים עמו שאר ההלל למדין אנו מכאן שמצוה לענות הללויה בפתיחתו ואפילו לבקיאין: הוא אומר "הללו עבדי ה'" והם אומרים "הללויה" מכאן למי שגדול מקרא (א) שעונה אחריו הללויה. ממה שנוהגין עכשיו לענות עוד הללויה פעם שניה ושאר הלל קורין כולן עמו אנו למידין תקנה הראשונה מי שאינו בקי או בקי ואינו גומרו אלא סומך על המקרא דיו לענות "הללויה" על כל דבר ודבר ולפיכך החזיקו עכשיו במנהג הזה לסמוך "בהללו עבדי ה'" על המקרא ולענות "הללויה" לדעת תקנה ראשונה ולא תשתכח שמותר בכל הלל לסמוך עליו ולענות "הללויה" למי שאינו בקי: הוא אומר הודו. והן שותקין ואחר כך עונין: מכאן. שבראשי פרקים צריכין לענות ראשי פרקים עצמן ולא סגי ליה "בהללויה" ומיהו אנן דגמרינן כוליה לא צריכינן, אלא שבזה החזיקו, שלא תשתכח תקנה הראשונה למי שאינו גומר: הוא אומר אנא והם אומרין אחריו אנא. ואין זה מראשי פרקים בזה החזיקו להיות סימן לעיקר תקנה למי שסומך על המקרא שפעמים שצריך לענות אחריו כל דבר ודבר שהוא אומר והיכי דמי כגון מי שהיה קטן מקרא אותו: כדתנן במתניתין: הוא אומר אנא ה' הצליחה נא. והן שומעין ואחר כך עונין, סימן זה החזיקו לדעת שהרוצה לכפול את ההלל כופל כמו שזה נכפל שהרי שומע כעונה כדלקמן ואלו שומעין ועונין הרי זו כפילה וכל הני "מכאן" דקאמר רבא: מכאן לקטן המקרא כו' מכאן שאם בא לכפול: לאו דווקא, דהוא הדין נמי מצי למילף איפכא "מאנא הושיעה נא" שאם בא לכפול "ומאנא הצליחה נא" לקטן המקרא, אלא אשמעינן שלא על חנם החזיקו אלו שגומרין את ההלל לענות דברים הללו אלא כדי ללמוד מהם תקנות הללו שתקנו נביאים לישראל: הוא אומר "ברוך הבא" והם אומרים "בשם ה'". "ובברוך הבא" סומכין עליו ואין עונין: לא התיבות עצמן "ולא "הללויה" מכאן נלמד לשאינו יודע לא לקרות ולא לענות אם שמע וכיון לבו לשמוע אף על פי שלא ענה יצא וכן למתפללין בצבור ושליח צבור אומר *קדיש או יהא שמיה רבא ישתקו בתפלתן וישמעו בכוונה והרי הן כעונין וכשיגמור הקדושה יחזרו לתפלתן וכן יסד רב יהודאי גאון בעל הלכות גדולות: חכימיא. כמשמעו: וספריא. מלמדי תינוקות: אשר קרא המלך וגו'. בספר שמצא חלקיה הכהן משתעי קרא בספר מלכים (ב כב): לא לימא איניש. מי שאין אחר מקרא אותו, לא לימא "ברוך הבא" ויכניס ביניהם והדר "בשם ה'" דלא קיימא אזכרה אמילתא דלעיל ומיחזי כמוציאו לבטלה·

משה

מסורת
הש"ס

[ברכות מה:]

[צ"ל מלך יהודה]

◆

הגהות
הב"ח

(א) רש"י ד"ה הוא אומר הללו וכו' שגדול מקרא אותו שעונה:
(ב) תוס' ד"ה מכאן וכו' כגדול המקרא את וכו' עונה ראש פ' ראשון על כל דבר:

* בגמרא כתוב "לפני"

[צ"ל קדושה]

נושא
שמע ולא ענה
(שומע כעונה)

[צ"ל כל דברי הספר]

נושא/מבנה
רבא
"לא לימא איניש"...
ב' דוגמאות בתפילה שלא יפסיק באמצע אמירת הפסוק
1. ברוך הבא ... בשם ה'
2. יהא שמיה ... בקדיש

גי' מהר"מ וכן אמרי' שם במודים ולמה לן

[עי' תוספות ברכות כא: ד"ה עד וכו' האריכו יותר בביאור]

רבינו חננאל

הלכתא גיברתא איכא למגמר מן ההלל. הוא אומר הללויה והן אומרים הללויה מכאן שמצוה לענות הללויה. הוא אומר הללו עבדי ה' והן אומרים הללויה. מכאן שאם שהיה גדול מקרא ההלל. אמרו אחריו הללויה. הוא אומר הודו לה'. [והן אומרים הודו לה'] מכאן שמצוה לענות ראשי פרקים. הוא אומר אנא ה' הושיעה נא והן אומרים אנא ה' הושיעה נא. מכאן שאם היה קטן מקרא אותו עונה אחריו מה שהוא אומר. הוא אומר אנא ה' הצליחה נא. והן אומרים אנא ה' הצליחה נא. מכאן שאם בא לכפול כופל. הוא אומר ברוך הבא והן אומרים בשם ה' מכאן לשומע כעונה. א"ר חייא חכימיא וסופריא ודרשיא ורישי עמא אמרי שמע ולא ענה יצא שומע כעונה. מהכא דכתיב את כל דברי הספר אשר קרא מלך יהודה. וכי מלך יהודה קראם והלא שפן קראם אלא מכאן לשומע כעונה. אמר רבא לא לימא איניש ברוך הבא והדר בשם ה' אלא לא יפסיק ביניהן: